

РАНКО ПОПОВИЋ

ЈЕДНА МОСТАРСКА ПЈЕСНИЧКА ЛОЗА

Уз стогодишњицу смрти Алексе Шантића

У години обиљежавања стогодишњице смрти Алексе Шантића преминуо је у Београду у 78. години Гојко Шантић, последњи умјетнички изданак лозе мостарских Шантића, чији је зачетник био управо велики пјесник. Гојко је дипломирао глуму 1967. на београдској Академији за позориште, филм, радио и телевизију у класи Мате Милошевића. Припадао је генерацији „Бојанових беба”, а свој глумачки вијек провео је у Југословенском драмском позоришту, чији је члан био од 1968. до 2011. године. Осим што је глумио, он је о глуми и глумцима веома надахнуто писао, показујући знатан есејистички дар у књигама *Двојстиво исјеога* (1992), *Тело љуме* (1999) и *Ајосјеоли љуме* (2009), налазећи тако копчу са својим породичним књижевним прецима – Алексом, Јефтаном, Јаковом и два Милана, Савиним и Перовим.

Родоначелник мостарских Шантића био је Алексин дјед Петар, који је као седамнаестогодишњи младић, трбухом за крухом, дошао у град на Неретви из Богодола, испод планине Чабуље, уздижући се полако и упорно од пуког сиромашка до угледног газде. Подигао је кућу на Бранковцу, некадашњој Хаџи-Билиној махали, оженио се Стојом Гњатић и с њом имао синове Јакова, Риста и Миха, те кћери Ану, Секану, Мару и Зорицу. Пјесников отац Ристо, рођен 1831. године, како је забиљежио Владимир Ђоровић, „беше трговац мостарског типа, то значи у исто време и политичар, који се распитује о том шта све ради руски цар, или шта се чује од књаза на Цетињу, а који је уз то помало и севдалија, и традиционалиста, са нарочитим култом гусала и хајдучке прошлости расе”. Записивао је епске народне пјесме и радо их пјевао

уз гусле, а у посебним приликама приређивао је велика сијела на које би позивао познате гусларе, какви су тада били Гачанин Радован Шаровић и Невесињац Мујица Гудељ. Алексина мајка Мара, опет према Ђоровићевим ријечима, „била је из исто тако угледне мостарске породице Аничиха, једна врло мека и осећајна природа, која је према Алекси имала посебне нежности и којој он у првом реду и понајвише дугује сав интензивни лиризам своје душе”. Ристо и Мара изродили су деветоро дјеце, пет синова (Петар, Алекса, Сава, Јефтан и Јаков) и четири кћери (Зорица, Савка, Перса и Стака).

О Алекси Шантићу зна се готово све и писано је много, а неки од тих бројних текстова о њему и његовој поезији, да поменемо само Скерлићев, Дучићев, Слијепчевићев, Раичковићев и Ногов, већ су постали класика српске есејистичке литературе. Рођен још за времена турске управе, он је у први разред основне школе (оне чувене „под кошћелом”, најстарије српске у Мостару, одмах испод старе православне цркве) кренуо у касно љето 1875. године, када је из Ђеловине успио да умакне чувени хајдук Стојан Ковачевић, а домало затим плануо и велики херцеговачки устанак. Упамтио је добро те немирне ратне године, као и улазак аустроугарских окупационих трупа у Мостар, на челу са генералом Тодоровићем, августа 1878. Четворогодишње основно школовање завршава 1879. и с јесени те године одлази на даље школовање у Трст, код богатог ујака Лазара Аничиха. Те двије тршћанске године будући пјесник запамтиће највише по свом приватном учитељу Људевиту Вуличевићу, „благородном писцу *Моје мајере* и других морално-лирских дела”, који га је подучавао италијанском језику, али и поезији и музици, развијајући у њему љубав према природи и књижи, српству и словенству.

Средином септембра 1881. одлази у Љубљану и придружује се старијем брату Перу, уписујући се у тзв. Марову академију, школу интернатског типа за синове имућнијег свијета, гдје борави непуну годину, разболијева се од великог кашља и упале плућа, а након заљечења се поново враћа у Трст. Те 1881. у Херцеговини поново избија устанак, као реакција на аустријско увођење војне обавезе за домаће становништво. Услиједиле су велике репресије и унесен је велики немир у народ. Устанак је угушен у априлу 1882, а почетком љета 1883. године, након четворогодишњег избивања, петнаестогодишњи Алекса се враћа у родни Мостар и укључује у рад породичне фирме као књиговођа и кореспондент. До 1891, када му излази прва збирка пјесама, он ће се отрести свих обавеза у породичној трговачкој задрузи и потпуно посветити културном прегалаштву, здружено учествујући у стварању „Гусала”, чувене „Мале Библиотеке” и још чувеније „Зоре”, тих угаоних каменова

оне сјајне грађевине коју ће накнадно прозвати мостарским књижевним чудом. Све остало у вези с њим добро је знано као важно поглавље историје српске књижевности позног деветнаестог и раног двадесетог вијека.

И Алексина браћа Јефтан и Јаков оставила су иза себе поетског трага, нарочито овај други, али су умрли премлади да би могли створити трајније дјело. Оба су подлегли туберкулози и обојици је Алекса био брижан старатељ и узор. Јефтан је поживио непуну двадесет и једну годину (1875–1896), а упамћен је (по ријечима Јована Радуловића) као „миран, срећен, добар ђак Новосадске гимназије и љубимац својих наставника; у своје време нада своје околине”. За живота је објавио тридесетак пјесама и неколике приповијетке неоромантичарског типа, већину тога у *Зори*, гдје је кратко био и незванични члан редакције, задужен за позиве сарадницима и пренумерантима. Штампан је и у *Босанској вили*, *Делу*, *Лучи*, *Звезди* и *Срђу*, а пар прилога објавио му је и његов новосадски професор Јован Грчић, уредник *Бранковој кола*, који је поред Алексе и Змаја највише утицао на овог прекраћеног пјесника. Дучић му посвећује мистично интонирану пјесму-визију „Послије Јефтанове смрти”, а брат Алекса епитафски дистих, уклесан у споменик на мостарском гробљу Пашиновац: *И у смрти узор се не љуби – / Српска земљо, он ће јошће љуби*.

Седам година млађи од Јефтана и његова сушта супротност, Јаков Шантић (1882–1905) је „неоправдано заборављен и запостављен пјесник мостарског круга, који има извјесно мјесто и у цјеловито сагледаваној српској поезији на прелому деветнаестог у двадесети вијек”, како је записао Станиша Тутњевић, аутор књиге *Мосћарски књижевни круи* (2001). Био је то младић немирног духа и плаховите природе; није подносио менталитет мостарске касабе, коју и напушта већ у осамнаестој, одбјегавши у Србију са једном путујућом позоришном дружином. Поменути Ј. Радуловић је забиљежио да је Јаков био „глумац, пустолов, изигравао неког грансењера, свет посматрао с висине и био наклоњен необичним подвизима”. Касније, док се није тешко разболио, боравио је на Крфу и у Мадриду, потом у Трсту, па у Монтани, Лезену и Женеву, гдје се дружио са Јованом Дучићем, коме се истински дивио, и писао брату Алекси како је богатији за сваки секунд проведен с њим: „Да сам Ротшилд, ја бих га купио, плаћао му колико год хоће, само нека вазда говори”. (Дучић је иначе био увјерен у његов таленат, а остало је упамћено да је и Алекса говорио: „Да је Јаков остао жив и здрав, све би нас бацио у запећак”.) И он је објављивао у *Босанској вили*, *Звезди*, *Делу*, *Срђу*, *Новој искри*, а најчешће у *Бранковом колу*. О њему су афирмативно писали Матош, Милан

Будисављевић, Никола Антула, Илија Ивачковић, Милош Живковић и Владимир Гађиновић, који је запазио да су „његове пјесме мале по својој изграђености а велике по искрености осјећања”. Књижевну оставштину Јаковљеву чини преко стотину пјесама, а од тога и једна збирчица штампана у Мостару 1904. Његово умирање у Малом Лошињу потресно је опјевао брат Алекса у пјесми „Страшна је ова ноћ”. Као и о Алекси, о Јакову Шантићу је биографски роман са обиљем животне грађе написао професор Јосип Лешић и дао му прикладан наслов – *Вјештина умирања*.

У генерацији прауника родоначелног дједа Петра Богодолског занимање за књижевност испољила су двојица, оба Милана, и по томе знатно више повукли на стричеве Алексу, Јефтана и Јакова неголи на очеве, Пера и Саву (с краткосилазним, одсјечним *a*). (Иначе, Перо је био ожењен из трговачке куће ливањских Кујунџића, а са женом Љубицом изродио је шест синова и три кћери, док је Сава са Даницом, кћерком мостарског трговца Марка Косјерине, имао четири сина и двије кћери.) Милан Перов рођен је 1904. године у Мостару, гдје је завршио основну школу, док је трговачку, као прави трговачки син, матурирао у Сарајеву и након тога радио као чиновник осигурања. Пјесме је писао за своју душу, није објављивао у међуратној периодици, али је иза себе оставио двије збирке стихова под истим насловом *Песме*, једну штампану 1941, а другу 1966. године. Како му до књижевног живота нити какве славе те врсте није било нимало стало, Милан П. Шантић остао је пјесник једног заборављеног времена, са Јованом Дучићем као узором, и то оним парнасовским Дучићем прије Великог рата.

Милан С. Шантић, брат Гојковог оца Љуба, знатно се прије објавио у поезији од свог рођака имењака, првом и једином збирком *Бгења*, која се појавила у Београду 1926. године. Био је много модерњији и у књижевне прилике упућенији од Милана Перовог, што и не чуди ако се зна да му је професија било новинарство и да је радни вијек провео у београдској *Политици*. Ма колико да је та збирка привукла пажњу тадашње критике, Милан Савин је након ње дигао руке од поезије и посветио се публицистичком раду. Био је уредник или аутор више књига те врсте: *Јуџословенско село и соколство* (1931); *Девећи октобар 1934* (1934), посвећена погибији и сахрани краља Александра Карађорђевића; *Како живе ваџи грујови* (1937), патриотско дјечије штиво; *На уском колосеку* (1938), књига ратних репортажа и записа, и *Виџезови слободе* (1938), књига о великим подвизима малих људи у Великом рату. За ову посљедњу предговор је писао славни француски генерал и велики пријатељ српског народа Франше д’Епере. „Њена драж, као и осталих књига Милана С. Шантића ове врсте, првенствено

је, ипак, у чистом, књижевном опису људи и догађаја о којима се пише”, оцјена је С. Тутњевића, који је умјетничко братство мостарских Шантића у поменутој књизи *Мостарски књижевни круџи* на једном мјесту назвао *књижевном династијом*. Пишући кратак поговор за прву есејистичку књигу Гојка Шантића, Стеван Раичковић је аутора, глумца, видио и као *ћесника-есејисту, живої и ћоносної изданка славне ћесничке лозе Шантића из Мостара*.